

Stäppspolvivel

Pseudocleonus grammicus (Panzer, 1789)

Hotkategori: EN (starkt hotad, rödlistan 2005)

Stäppspolvivel. Foto: Jan Peterson

Stäppspolviveln är mycket ovanlig i hela Europa, och finns i Sverige endast på två lokaler vid Omberg. De miljöer som arten behöver är idag utsatta för exploatering och igenväxning. Gödande kvävenedfall innebär igenväxning och trivial flora, vilket i sin tur leder till att stäppspolviveln och dess värdväxter missgynnas. I svenska rödlistan klassas stäppspolviveln därför numera som starkt hotad. Kunskapen om stäppspolvivelns biologi och ekologi är mycket begränsad; bland annat är livscykeln till viss del fortfarande okänd. Ett åtgärdsprogram kommer att färdigställas under 2007, med syftet att organisera det fortsatta arbetet med att bevara och förbättra förutsättningarna för arten. Ett antal andra hotade arter lever i samma typ av miljö som stäppspolviveln, vilket gör att insatser för att bevara stäppspolviveln även kommer att gynna dessa. Förutom andra värmegynnade insektsarter gäller det också t ex hasselsnok.

Artbeskrivning

Stäppspolviveln är ungefär 9-11 mm lång som fullvuxen, och relativt kraftigt byggd för att vara en vivel. Den har en grå-svart grundfärg, men uppfattas som brun på grund av behåring och ett slags sekret som täcker kroppen på yngre exemplar. Detta bruna skavs mycket lätt av, vilket gör att äldre individer kan vara nästan helt svarta. På halsskölden finns en ljus gul rand som fortsätter en kort bit ner på täckvingarna. Arten saknar flygförmåga eftersom täckvingarna är sammanvuxna. Vid första anblicken kan stäppspolviveln påminna om en snytbagge, men kan skiljas från den genom en mer spolförmig och mindre klumpig kroppsbyggnad.

Stäppspolvivelns larver utvecklas i rötterna på perenna korgblommiga växter, framför allt fältmalört och väddklint. Larverna påverkar rötterna så att knölförmade utväxter, så kallade galler, bildas. Inuti gallerna kan sedan larven växa till i lugn och ro. Inga svenska fynd av larver finns angivna i litteraturen. Den fullbildade viveln är dock funnen krypandes på nämnda värdväxter under sensommaren eller tidig höst. Fortplantningen sker under våren och försommaren.

Utbredning

Stäppspolviveln är mycket sällsynt i hela sitt utbredningsområde, och dessutom är lokalerna både små, få och isolerade från varandra. Förekomsten i Sverige består endast av två lokaler på Omberg i Östergötland. Den ena är en nedlagd grustäkt vid Alvastra, strax söder om Omberg, och den andra är en rasbrant på bergets västra sida. Dessa båda lokaler är isolerade både från varandra och från andra förekomster, eftersom inga fynd av stäppspolvivel har gjorts i övriga nordiska länder. I Europa förekommer stäppspolviveln i hela södra delen upp till södra Tyskland och Polen. Utanför Europa har arten även påträffats i Marocko och Armenien.

Mycket gammalt exemplar av fältmalört. Foto: Sven Lennartsson

Livsmiljö

Stäppspolviveln lever på torra lokaler med hög solinstrålning, gärna på kalkhaltig mark. Sand- och grustäkter är ofta en lämplig livsmiljö för arten. De två svenska lokalerna är mycket olika varandra, men båda har gemensamt en hög solexponering och ett varmt mikroklimat. Mark som lutar åt söder eller sydväst har större solinstrålning än annan mark, vilket gör att sådana platser föredras. Längre söderut i Europa förekommer stäppspolviveln även på mindre sluttande mark, eftersom klimatet är varmare.

Stäppspolvivel. Foto: Urban Vikenborg

Hotbild

Arten är mycket ovanlig över hela Europa och klassas som starkt eller akut hotad i de flesta områden där den förekommer. De största hoten idag är igenväxning och exploatering. Igenväxning kan bero på förändringar i markanvändning, t ex lågproduktiva betesmarker som slutar användas eller mark som aktivt skogplanteras. Bland de rödlistade insekterna är många knutna till den livsmiljö som kan skapas i sand- och grustäkter, med öppna, steniga marker och hög solexponering. För att täkternas positiva betydelse ska kunna bibehållas bör man se över rutinerna vid brytning och efterbehandling.

Det ökade kvävenedfallet från luften gynnar kväveälskande växtarter och kan på så sätt förändra sammansättningen av floran i ett område. Ofta är det högvuxna arter som gynnas, vilket gör att marken beskuggas, med ett kallare mikroklimat som följd.

Ett annat hot som beror på att populationerna av stäppspolvivel är så små och isolerade är rena slumpfaktorer, som sjukdom eller väder. Skulle någon av populationerna slås ut har de ingen chans att återkolonisera området eftersom närmaste grannpopulation ligger alldeles för långt iväg.

Ombergslokaler

Eftersom populationerna vid Omberg inte har inventerats eller räknats vet man inte hur stora de är. En sådan populationsuppskattning måste dock göras med stor försiktighet och omdöme så att inte vivlar och värdväxter skadas. De västra branterna av Omberg utsätts inte för någon särskild påverkan av människor och kommer troligen inte heller att göra det i framtiden. Därför kommer heller inga åtgärder att utföras där. Lokalen vid Alvastra har däremot på senare år successivt vuxit igen och beskuggningen ökat. Den tidigare användningen av grustäkten har skapat en mycket speciell miljö med ett antal torrmarksälskande växter och djur. Den nutida bristen på störningar riskerar att missgynna dessa arter. Enligt åtgärdsprogrammet ska en mängd större och mindre insatser göras vid Alvastra grusgrop före år 2010. Detta innebär till stor del röjning och avverkning av buskar och träd i gropen och av skuggande omgivande träd. Det kommer också att utföras en mekanisk bearbetning av gropens botten för att skapa mer blottad sand och sten. Dessutom kommer naturvårdsbränningar att genomföras i vissa delar av området för att göra växttäcknet tunnare. Det kan också bli aktuellt att plantera in fältmalört i grusgropen för att öka mängden potentiella värdväxter.

Ombergs västra branter. Foto: Kurt Adolfsson

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

KONTAKTPERSON Kjell Antonsson
BESÖKSADRESS Östgötagatan 3
POSTADRESS 581 86 Linköping
TELEFON 013 - 19 60 00
HEMSIDA <http://www.e.lst.se>

KÄLLOR

Lennartsson, S. 2007. Manuskript. Åtgärdsprogram för bevarande av stäppspolviveln. Naturvårdsverket Rapport.
Ljungberg, H. 2005. ArtDatabankens artfaktablad för *Pseudocleonus grammicus*. Internet:
<http://www.artdata.slu.se/rodlista/Faktablad/pseu_gra.PDF>